

52. Спогади про Івана Франка. – К. : Дніпро, 1981. – 413 с.
53. У півстолітніх змаганнях : Вибрані листи до Кирила Студинського (1891–1941). – К. : Наук. думка, 1993. – 767 с.
54. Щурат В. З життя і творчості Тараса Шевченка / В. Щурат. – Львів, 1914. – 68 с.
55. Щурат В. Шевченко і поляки : Основи взаємних зв'язків / В. Щурат. – Львів, 1917. – 131 с.
56. Щурат В. До історії останнього побуту П. Куліша у Львові / В. Щурат. – Львів, 1897. – 37 с.
57. Щурат В. Філософічна основа творчості Куліша: 25-літте смерти письменника / В. Щурат. – Львів, 1922. – 132 с.
58. Щурат В. Літературні начерки / В. Щурат. – Львів, 1913. – 103 с.

В статтє сделана попытка показатъ развитие украинского литературоведения в Галичине в XIX – первой трети XX века. Проанализированы особенности его развития и показан вклад в литературоведческую науку края И.Вагилевича, Я.Головацкого, А.Огоновского, А.Барвинского, И.Франко, А.Конисского, К.Студинского, М.Возняка, И.Свенцицкого, Б.Лепкого, О.Маковея, М.Тершаковцева и других исследователей.

Ключевые слова: Галичина, Наддніпрянизна України, українське літературознавство, Научне общество имени Шевченко, Львовський університет, Краковський університет.

The article attempts to show the development of Ukrainian literary criticism in Galychyna in the 19th – the first third of the 20th century. Analyzes the features of the development and demonstrates the contribution to literary science of the region of I.Vahylevych, Y.Holovatskyi, O.Ohonovskyi, O.Barvinskyi, I.Franko, O.Konyskyi, K.Studynskyi, M.Vozniak, I.Svientsitskyi, B.Lepkyi, O.Makovey, M.Tershakovets and other researchers.

Keywords: Galychyna, Ukraine on the Dnieper, Ukrainian literature criticism, Shevchenko Scientific Society, the University of Lviv, the University of Craciv.

УДК 329.8 (477)

ББК 66.62

Андрій Міщук, Мар'яна Міщук

ПОЛІТИКА УРП-УСРП У КУЛЬТУРНО-ОСВІТНІЙ СФЕРІ

Стаття присвячена дослідженню культурно-освітньої політики Української радикальної партії – Української соціалістично-радикальної партії, однієї з найбільш активних у політичному сенсі партій Західної України. УРП-УСРП сприяла збереженню культурницьких та державницьких традицій українського національного руху, підвищенню національної свідомості українців і спільно з іншими провідними партіями Західної України виступала в обороні національно-політичних і соціально-економічних прав українського народу. Показано, що соціалістично-радикальні сили робили політичне життя в регіоні більш активним і постійно боролися за творення незалежної України.

Ключові слова: партія, культура, освіта, релігія, політичне життя, політичні сили, суверенітет, незалежність.

Вагомим структурним елементом проблеми національно-державного розвитку держави будь-якої політичної партії є її культурна програма, адже вона, визначаючи основні напрямки культурно-освітнього життя, істотно впливає на формування національної свідомості населення країни.

Перші спроби дослідження основних програмових засад Української радикальної партії (далі – УРП), а згодом Української соціалістично-радикальної партії (далі – УСРП) у сфері культури та їх практичної реалізації робилися вже в 20–30-х рр. ХХ століття, окремі з них здійснювали самі діячі партії. Найціннішими серед таких праць є, без сумніву, праці відомих партійних діячів К.Коберського [21; 22] і М.Стахіва [31; 32; 33], що дають нам певні уявлення про головні орієнтири радикалів стосовно окресленої проблеми. Окремі аспекти теми аналізували автори, які брали безпосередньо участь у політичному житті краю цього періоду й не були прихильниками радикальної партії

[25]. Значний матеріал міститься і в західноукраїнській пресі досліджуваного періоду: “Громадський Голос”, “Нова Зоря”.

Потреба вивчення практичної діяльності Української радикальної партії – Української соціалістично-радикальної партії зумовлена також відсутністю наукових праць, де було б цілісно досліджено радикальну партію. Варто відзначити, що з усіх найвпливовіших західноукраїнських політичних сил міжвоєнного періоду УРП-УСРП залишається найменш дослідженою. Метою дослідження є комплексне, об'єктивне висвітлення й аналіз культурно-освітньої діяльності членів партії в умовах національно-визвольної боротьби населення західноукраїнських земель міжвоєнного періоду.

Основні програмові засади УРП в культурній сфері були, по суті, повторенням положень Русько-української радикальної партії і віддзеркаленням народницько-драгоманівського політичного світогляду. “Народництво, – як відзначав у своїй книзі “Українське народництво по обох боках Збруча” один з провідних діячів радикальної партії К.Коберський – то не сама тільки політична течія, а це перш всего певний культурний напрямок” [21, с.121]. Власне тому велику увагу у своїй політичній програмі та суспільно-політичній діяльності члени УРП, приділяли культурному розвитку населення західноукраїнських земель.

На початку програми культурного будівництва радикали зазначали наступне: “Культурну відсталість поневолених кляс і націй використовують пануючі кляси і нації для закріплення свого панування”, а тому “без піднесення культурного рівня працюючих не може бути повного визволення соціального і національного” [13, с.38]. І справді, польські правлячі кола були надзвичайно занепокоєний розмахом національно-визвольного руху українців, а тому й робили все для того, щоб перешкодити культурно-освітньому розвитку українського населення на його етнографічних землях.

Формально правові норми (гарантія жителям держави забезпечення національних прав, визнання їх національних традицій, мови, віросповідання) щодо західноукраїнського населення регламентувала Конституція 1921 р., однак фактично ці конституційні засади так і залишились політичними деклараціями, які не були впровадженні в життя [2, арк. 282 зв.].

Основним засобом боротьби проти українства стала система освіти: закривались українські школи, культурно-освітні товариства. Для узаконення ліквідації іншомовних шкіл польський сейм 31 липня 1924 р. прийняв “Закон про деякі положення в організації шкільництва”, який отримав назву “кресового” закону шкільного [37, с.53]. Цей закон позбавив українців права організації народних шкіл. Терором та утисками українського шкільництва польська адміністративна влада намагалася втримати панування польської нації над українцями [19, с.2].

За таких складних умов члени УРП поставили за мету сформувати власну національну культуру, яка б мала стати “культурою робітного народу”, “культурою нової, трудової України”, шляхом “наближення села до міста – центру культури, а не через будівництво окремої “пролетарської”, чи окремої “селянської” культури [13, с.39].

На відміну від більшовиків, радикали чітко дотримувались тієї позиції, що національні форми (мова, звичаї, традиції) є “таке саме добро, й краса, як деякі інтернаціональні вартости”. Саме тому вони й заявляли: “Ми визнаємо, що змістом національної культури є вселюдські ідеали добра, любови й чистої науки (правди), але ми ці загальнолюдські вартости маємо прибрати в нашу національну форму, в свою власну мову й з тими поправками, яких вимагає відмінність нашого положення” [28, с.62]. В цілому позиція радикалів відповідала формулі: “загально людське у змісті культури, національне в формі і ґрунті” [21, с.125]. А тому, навіть під час так званої політики “українізації”, яка сприяла поширенню серед значної частини західноукраїнського суспільства радянофільських настроїв, УРП продовжувала займати чітку антирадянську позицію, викриваючи справжні наміри радянської влади.

Першочергову роль у культурній програмі радикали відводили реформуванню освітньої галузі, пріоритетними складовими якого мали б виступити наступні засади: демократизація шкільного управління, забезпечення доступу та безкоштовності освіти в державних навчальних закладах, розвиток дошкільної, середньої, фахової та вищої освіти, вільний доступ до навчання хлопців і дівчат, державне утримання сиріт та мало-забезпечених дітей, матеріальна підтримка існуючих навчальних закладів місцевими громадами [12, с.36; 13, с.39]. Велику надію радикали покладали на закладання приватних шкіл, які б перебували на утриманні громад, кооперативних товариств, чи окремих осіб [28, с.60].

Реалізація цих вимог, на думку членів УРП, мала забезпечити культурно-освітній розвиток української нації. У той же час, програма радикалів гарантувала забезпечення культурних прав представникам національних меншин через “пошанування прав їх мови, освіти і свободного розвитку культури” [13, с.38].

Проголошена польськими правлячими колами ідея утворення однонаціональної польської держави, шляхом примусового ополячення українського народу наштовхнулася на опір з боку радикалів [37, с.9–10]. Члени УРП досить часто виступали ініціаторами боротьби за право українських дітей навчатися рідною мовою, яка набирала масового характеру у прикарпатських селах. 19 серпня 1926 р. в с. Довгополі відбулося віче радикалів, на якому було одногосно ухвалено ряд резолюцій, присвячених освітнім справам у яких учасники віча вимагали “передачі управи українського державно-народного, середнього і професійного шкільництва та дошкільного виховання в руки українського народу на чолі з окремими крайовими, повітовими та місцевими українськими радами, скасування шкільного і мовного закону від 31 липня 1924 р., ліквідації всіх утравістичних шкіл, організації українських національних шкіл, поновлення на посадах звільнених українських учителів, заснування українських фахових шкіл; заснування українського університету у Львові; закладання приватних українських шкіл і т. д.” [2, арк.178–179]. Учасники віча УСРП в Печеніжині 13 березня 1927 р. Закликали українське населення до боротьби за права української мови, народний напрямок освіти через закладання приватних українських шкіл, а також вимагали передачі управління школою безпосередньо в руки українського народу.

Справу освіти українського селянства, яка є “найбільшим скарбом кожної людини” порушив у своєму виступі активний діяч радикальної партії П.Шекерик-Доників 19 серпня 1927 р. на вічі в с. Довгополі [4, арк.80, 87, 87 зв. 200, 200 зв.]. Політику польської адміністрації в справі українського шкільництва на зібранні членів УСРП 8 липня 1928 р. в Станіславі різко розкритикував голова партії Л.Бачинський. Інший діяч радикальної партії, її представник в польському парламенті, К. Стефанів на справоздавчих вічах в Іспасі (23 вересня 1928 р.) та Гвіздцю (27 вересня 1928 р.) відкрито заявляв про те, що поляки через систему освіти прагнуть до повного “винародування українців” [5, арк.92, 219 зв.].

А тому, щоб не допустити цього “соціалістично-радикальна партія, – як зазначав у своєму рефераті на XXXI Конгресі УСРП (2–3 лютого 1929 р.) О.Павлів, – мусить стреміти до поширення масової освіти й свідомості в тій вірі і в тім переконанні, що тільки тим способом головно родиться справжня воля народів” [34, с.3].

Проблему загрозливого стану українського шкільництва радикальні послі неодноразово піднімали і на засіданнях польського сейму [11, арк.366]. Від імені українського народу радикальні послі Б.Білінський, М.Вахнюк, Д.Ладика, М.Матчак подавали інтерпеляції у яких наводили чисельні факти зловживань до яких вдавалася польська адміністративна влада під час проведення на терені західноукраїнських воєводств акції шкільного плебісциту [4, арк.92; 26, с.2]. Однак всі ці вимоги радикальних послів залишалися без будь-якого належного розгляду. А тому, констатуючи безсилля клубу ук-

раїнського на сеймовім терені, посол М.Вахнюк, закликав українське населення до рішучої боротьби за українське шкільництво [7, арк.166].

Активізація українського руху, спрямованого на захист українського шкільництва, викликала занепокоєння польських правлячих кіл. Саме тому, 11 березня 1932 р., було прийнято законопроект про шкільну реформу, яка мала гарантувати початкову освіту дітям віком від 7 до 14 років. Однак тисячі західноукраїнських дітей у зв'язку з тяжкими матеріальними умовами не мали змоги відвідувати школи. І без цього незначна кількість початкових шкіл з кожним роком зменшувалася: якщо в 1918 р. в Східній Галичині діяло 3622 початкові школи з українською мовою навчання, в 1923 р. – 2453, 1925 р. – 1055, 1926–1927 рр. – 925, 1928 р. – 774, 1930 р. – 650, то в 1939 р. їх залишилось 139. Що стосується Волині, то тут, ситуація була ще складнішою: якщо в 1917 р. українське шкільництво було представлено 1050 навчальними закладами, то станом на 1928 р. було вже тільки 2 україномовні школи, а в 1935 р. – 5 [15, с.4]. Ще в липні 1930 р. міністр освіти Польщі Станіслав Грабський заявляв про те, що він майже повністю “зліквідував” українське шкільництво: понад 1200 українських шкіл було переіменовано на двомовні – утраквістичні, українська мова під польським пануванням втратила права другої офіційної мови, що їх мала за Австрії, зникли українські написи з державних установ, адміністративна влада більше не друкувала двомовних текстів, виключно польською мовою велися судові процеси [36, с.26].

Не кращим було становище і в середніх українських школах. А вища освіта для українського населення була майже недоступною (висока плата за навчання, обмеження прийому у вузи української молоді). Потребу організації українського університету відзначив на зборах у Снятині В.Стефанік, назвавши її “справою політичною”. А члени Головної Управи УРП на своєму засіданні 29 вересня 1923 р. підготували комунікат у якому закликали всіх членів партії “всякими засобами протидіяти нищенню української школи, а зокрема піддержати матеріально і морально українську молодь в її боротьбі за Українські Високі Школи” [23, с.1]. Аналогічні завдання відображали й резолюції партійного з'їзду УРП, який проходив у квітні 1924 р. [30, с.1–2].

Велику увагу у своїй культурній програмі радикали відводили розвитку самоосвіти, адже, як зазначав К.Коберський, тогочасна школа не могла забезпечити людину повноцінною загальною освітою [22, с.11, 16, 27]. Спеціально для цього члени УСРП заснували видавництво “Самоосвіта”, яке провадило виховну та навчальну роботу серед українського населення. Керівництво “Народним університетом самоосвіти” (далі – “Самоосвіта”) здійснювали д-р К.Коберський, інж. І.Лучишин, д-р М.Стахів, проф. Е.Яворівський, О.Навроцький [29, с.6]

Видавництво “Самоосвіта” друкувало книги, часописи, газети, які сприяли формуванню національного світогляду, вихованню твердої волі, критичного мислення українців. Свій перший курс “Самоосвіта” завершила в 1935 р., опублікувавши 72 книги, а вже з 1936 р. було розпочато видавництво другого курсу, розрахованого на чотири роки. Цей курс включав наступний перелік предметів: філософія, письменство, історія, соціологія й економіка, суспільне виховання, природничі науки, мистецтво, практичні науки, а також політичні науки (форми державного устрою, політика, історія політичної думки в ХІХ та ХХ століттях) [14, с.6]. Станом на 1939 р. зусиллями “Самоосвіти” було видано 142 книги, тиражем понад мільйон примірників [29, с.6].

Видання “Самоосвіти” передплачували філії товариства “Просвіти”, “Рідної школи”, Союзу української поступової молоді ім. М.Драгоманова “Каменярі”, Союзу українських працюючих жінок “Жіноча громада”, “Селянської спілки”, кооперативи і навіть окремі церковні комітети та хори. Книги “Самоосвіти” стали малою енциклопедією знання, доступною для простого люду, адже їх вартість була розрахована на матеріальну спроможність незаможних верств суспільства.

Крім того члени УСРП організували спеціальні освітні курси грамотності, створювались недільні та вечірні школи, читальні, бібліотеки.

Виховання молодого покоління, на думку радикалів, мало проходити не лише в школах, але й у культурно-освітніх товариствах: “Як в справах політичних і господарських (економічних), так само і в справах культурних (освітніх) нічого не зробимо без відповідної нашої роботи по всіх селах і містах. Отже і тут треба організації” [12, с.37].

Саме тому члени УРП активно приступили до організації, або ж відновлення діяльності українських культурно-освітніх товариств. Вже в грудні 1921 р. львівський воєвода заявляв про те, що “в усіх повітах йде активна діяльність по відродженню українських освітніх товариств”. А снятинський староста повідомляв воєводу про те, що “український політичний рух набирає силу під прикриттям культурно-освітньої та господарської діяльності” [1, арк.208].

Завдання порятунку української молоді було покладено, в першу чергу, на товариство “Рідна школа”, яку радикали називали “робітнею, що на службі українського народу виховує збірними зусиллями українську молодь, найбільшу цінність нації” [35, с.1]. Шляхом організації осередків “Рідної школи” УСРП намагалася поширити свій вплив на народні маси [3, арк.5]. Під впливом радикальної партії перебували осередки “Рідної школи” в багатьох місцевостях краю [6, арк.164].

Діячі соціалістично-радикальної партії були членами, а також очолювали окремі філії товариства “Просвіта”: І.Макух – в Товмачі, А.Гривнак – в Рогатині і т.д. [17, с.3; 18, с.3]. В 1928 р. соціалісти-радикали керували роботою “Просвіти” в городенківському, коломийському, косівському, печеніжинському та снятинському повітах [5, арк.70 зв., 133 зв.].

За впливи в культурно-освітніх товариствах краю УСРП постійно змагалася з Українським національно-демократичним об'єднанням (далі – УНДО). І хоча на XXXI партійному з'їзді соціалісти-радикали проголосили курс на опанування соціалістично-радикальною партією культурно-освітніх закладів, однак, в цілому боротьба між ними та націонал-демократами завершилась перемогою останніх [16, с.3]. Протягом 1929р. члени УСРП були цілковито усунуті з керівництва “Просвіти”, “Рідної школи” та інших організацій. Так, зокрема, 20 травня 1929 р. на з'їзді “Рідної школи”, під час виборів проводу товариства, УНДО здобуло цілковиту перемогу над УСРП. Під абсолютним впливом націонал-демократів перебувало і правління товариства “Просвіта (за винятком періоду 1932–1936 рр. окремих років)” [38, s.447]. На з'їзді УСРП 25 грудня 1937 р. І.Луцишин підкреслив негативне відношення до проводу “Просвіти”, звинувативши його в розв'язанні тих читалень “Просвіти”, які перебували під впливом радикалів [10, арк. 2, 3, 5, 5 зв.]. Станом на 1938 р. “з чисто партійних причин” було ліквідовано філії “Просвіти” в Рогатині, Самборі, розв'язано цілий ряд читалень “Просвіти” на терені Самбірщини та Яворівщини” [24, с.1; 27, с.7].

Лише на Волині УНДО було змушене поступитись своїми впливами перед УСРП, що продемонстрував просвітницький з'їзд у Луцьку 15 червня 1930 р. [39, s.48].

Великого значення соціалісти-радикали надавали розвитку театрального мистецтва, адже допоміжні партійні організації УРП Союз української поступової молоді ім. М.Драгоманова “Каменярі” та Союз українських працюючих жінок “Жіноча Громада” неодноразово влаштовували фестини та театральні вистави.

В умовах суспільно-політичного розвитку Західної України, населення якої завжди відзначалося надзвичайною релігійністю, важливою складовою культурної сфери було, безперечно, релігійне питання. Однак, в цьому плані, політика радикалів виявилась досить недалекоглядною, будучи надміру ліберальною [8, арк.33 зв.].

УСРП як демократична організація, на думку М.Стахіва, не мала потреби виступати проти християнських церков “бож правдива Христова наука, на якій мають опиратися церкви, зміряє також до демократизму і соціальної справедливості” [31, с.16].

Водночас члени радикальної партії виступали за цілковите відокремлення церкви від держави: “в церкві повинен духовник говорити виключно моральну проповідь, пояснювати науку Ісуса та вчити любові до ближнього та цілого народу”, “завданням клеру є наука моралі і віри, а не політичний диктат” [31, с.30, 32].

Радикали відстоювали засаду повної свободи релігійних переконань, тобто свободу сповідувати будь-яку релігію, або не сповідувати ніякої: “треба завести свободу вірування. Хай собі кождий вибирає таку віру, яка йому по совісти, а не хоче, то нехай не записується до жодної” [12, с.36; 13, с.40]. Така позиція, на думку М.Стахіва, сповна відобразила б толерантне відношення радикалів до кожної релігійної конфесії [32, с.7]. Вибір віри мав стати особистою справою кожної людини.

Неабияку увагу діячі УСРП у своїх програмових засадах та практичній роботі приділяли потребі реформування церкви. Вони виступали за демократизацію церковного управління: “Церквами мають завідувати лише громади вірних, вони мають собі вибирати священників і оплачувати їх зі своїх збірок” [8, арк.26; 12, с.36].

Ці програмові вимоги, на думку М.Стахіва, не суперечили християнським засадам, адже “християнин повинен бути дійсним демократом та повинен стояти за справедливим соціальним ладом, виступаючи проти безправства, утиску і визиску” [33, с.6]. Окремі діячі соціалістично-радикальної партії належали до певних релігійних конфесій. Зокрема, Богдан Білинський був греко-католиком [9, арк.181]. 21 квітня 1927 р. в “Народному Домі” в Стрию відбулося зібрання членів УСРП, присвячене справі утворення Української автокефальної церкви, що, на думку радикалів, мало б забезпечити послаблення впливу польських урядових чинників на релігію. З ініціативи д-ра В.Кіцули та д-ра І.Рогуцького повітовий комітет УСРП в Самборі постановив, шляхом організації автокефальної церкви, відділити українських греко-католиків від впливу Риму.

У Коломийському повіті, натомість, активні діячі УСРП д-р І.Новодворський, К.Стефанів виступали за поширення віри євангелістської, яку вони сповідували [4, арк.152, 160, 164].

Однак, наведені приклади були скоріше винятком із правила, аніж закономірністю. Основна частина радикалів не належала до жодної релігійної конфесії, що, в свою чергу, давало підстави духовенству звинувачувати радикалів у атеїзмі. Зокрема, отець М.Марисюк із цього приводу відзначав наступне: “Можливо, що не всі соціялісти та радикали є безбожниками, можливо, що поміж ними є люди, що не виреклися Бога, але... таких є немного, а соціялізм яко такий є певно безбожним, бо він відкидає зовсім Бога зі своєї програми, він цілий свій світогляд будує тільки на матерії” [25, с.12, 23].

Отець В.Лаба у своїй промові “Христос у світлі ліберальної і соціалістичної критики”, виголошеній на засіданні Богословського Наукового Товариства 14 листопада 1937 р. в залі товариства “Бесіда” у Львові, доводив до відома присутніх, що засади радикалів є протирелігійними та ворожими церкві: “Як матеріалісти хочуть пояснити ітснування світа без Бога, так знов радикали хочуть пояснити оснування християнства без Христа” [20, с. 6].

На чисельні звинувачення в антирелігійній діяльності, радикали, у свою чергу, заявляли, що “соціялісти виступають не проти самої релігії, а проти надуживання релігії для панування духовенства над вірними” [13, с.40]. Але водночас члени УСРП визнавали той факт, що вони “є завзятими ворогами клерикалізму” [12, с.37].

Отже, члени УРП-УСРП відіграли вагомий роль в культурно-просвітньому житті Західної України 1918–1939 рр. Першочергову роль в культурній програмі радикали відводили проблемі реформування освітньої галузі, шляхом демократизації шкільного управління, забезпечення рівного доступу та безкоштовності навчання, розвитку дошкільної, середньої, фахової та вищої освіти, державного утримання сиріт та малозабезпечених дітей, матеріальної підтримки місцевими громадами існуючих навчальних закладів та будівництва приватних шкіл. Велику увагу партійні діячі приділяли форму-

ванню в української молоді почуття національної гордості, любові до рідної землі, патріотизму через діяльність культурно-освітніх товариств та організацію видавництва "Самоосвіта". Це було особливо важливим з того погляду, що більшість населення Західної України була неписьменною і практично мала недостатній вплив на суспільно-політичне життя краю. До стратегічних прорахунків членів радикальної партії варто віднести їх позиції стосовно вирішення релігійного питання: виступали за відокремлення церкви від держави, висували вимогу демократизації церковного управління та забезпечення повної свободи релігійних переконань. Таке ліберальне відношення до релігії не відповідало тогочасним реаліям життя західноукраїнського суспільства де церква завжди виступала потужною суспільно-політичною силою на яку й орієнтувалась переважна більшість населення краю. Проте в цілому, діяльність членів УСРП, всупереч утискам й переслідуванням польських властей, сприяла подальшому розвитку української культури та українського політичного руху.

1. Державний архів Івано-Франківської області, ф. 2 (Станіславське воєводське управління. м. Станіслав), оп. 1, спр. 70 (Периодические отчеты поветовых староств о политической обстановке, состоянии безопасности, деятельности политических партий и союзов в поветах Станиславского воеводства за 1922 год. Т. I), 187 арк.
2. Там само, спр. 425 (Сведения поветовых староств и воеводского управления государственной полиции о деятельности украинской социалистической партии, украинской социал-радикальной партии и других организаций и обществ на территории воеводства), 325 арк.
3. Там само, спр. 549 (Донесения поветовых староств о деятельности украинских буржуазных партий "УСРП", "УПЛ" и др. в Станиславском воеводстве), 38 арк.
4. Там само, спр. 558 (Переписка с поветовым староством о деятельности УСРП в Станиславском воеводстве), 209 арк.
5. Там само, спр. 607 (Еженедельные отчеты Станиславского воеводского управления о политической обстановке в Станиславском воеводстве за январь – октябрь месяцы 1928 года), 270 арк.
6. Там само, спр. 786 (Еженедельные отчеты Станиславского воеводского управления и поветовых староств о политической обстановке в Станиславском воеводстве), 364 арк.
7. Там само, спр. 788 (Еженедельные отчеты Станиславского воеводского управления и поветовых староств о политической обстановке в Станиславском воеводстве), 368 арк.
8. Там само, спр. 793 (Донесения поветовых староств о деятельности украинской крестьянской партии (УСРП) на территории воеводства), 54 арк.
9. Там само, спр. 794 (Донесения поветовых староств и органов полиции о деятельности украинских националистических организаций "ОУН" и "УВО" на территории Станиславского воеводства), 220 арк.
10. Там само, спр. 1545 (Информации Львовского воеводского управления о состоявшемся съезде украинской мелко-буржуазной партии УСРП во Львове), 16 арк.
11. Там само, ф. 68, оп. 2, спр. 113 (Станиславское воеводское управление государственной полиции, город Станислав), оп. 2, спр. 113 (Еженедельные отчеты поветовых управлений госполиции о деятельности политпартий, профсоюзов, забастовочном движении и преступности на территории поветов Станиславского воеводства за июль – сентябрь 1928 года), 431 арк.
12. Право народу. Приступний виклад програми Української соціалістично-радикальної партії (УСРП). – Львів : Громада, 1926. – 42 с.
13. Чого хоче Українська соціалістично-радикальна партія? – Львів : Громада, 1926. – 47 с.
14. Арамис. Самоосвітні видавництва. Що і кілька видають радикали та націоналісти // Нова Зоря. – 1937. – 14 листопада. – Ч. 87. – С. 6–7. – С. 6.
15. Власовський І. Українське шкільництво в урядовім світлі на Волині / І. Власовський // Громадський Голос. – 1929. – 5 січня. – Ч. 1–2. – С. 4.
16. Дописи з місць // Громадський Голос. – 1923. – 24 марта. – С. 3.
17. Дописи з місць // Громадський Голос. – 1923. – 28 квітня. – С. 3.
18. Дописи з місць // Громадський Голос. – 1923. – 28 липня. – С. 3.
19. Із новим шкільним роком // Громадський Голос. – 1936. – 17 жовтня. – Ч. 40. – С. 2.
20. Ісус Христос у світлі ліберальної і соціалістичної критики // Нова Зоря. – 1937. – 21 листопада. – Ч. 89. – С. 6–7.
21. Коберський К. Українське народництво по обох боках Збруча / К. Коберський. – Львів ; Коломия, 1924. – 158 с.
22. Коберський К. Що таке самоосвіта і як до неї братися? / К. Коберський. – [Б. м., б. р.]. – 30 с.

23. Комунікат. Рішення Головної Управи УСРП на засіданню дня 29 вересня 1923 р. // Громадський Голос. – 1923. – 6 жовтня. – С. 1.
24. Краєві збори “Просвіти”. Як вони виглядали і до чого дійшли? // Громадський Голос. – 1939. – 17 червня. – Ч. 22. – С. 1–3.
25. Марисюк М. Чи соціалісти мають слухність? // М. Марисюк. – Жовква : Друкарня оо. Василян, 1936. – 32 с.
26. На західно-українських землях... (Промова тов. Б. Білінського на повнім засіданні польського сойму) // Громадський Голос. – 1933. – 18 лютого. – Ч. 7. – С. 2.
27. Народ і централа “Просвіти”. Руїнники оправдуються // Громадський Голос. – 1938. – 5 лютого. – Ч. 5. – С. 7.
28. Пушкар К. Чого хочуть соціялісти-народники? (українські радикали і українські соціялісти-революціонери) / К. Пушкар // Календар “Громада” на 1926. – 1925. – С. 50–63.
29. Радикальна “Самоосвіта” // Нова Зоря. – 1934. – 17 червня. – Ч. 44. – С. 6.
30. Резолюції ухвалені на З’їзді УРП в 1924 р. // Громадський Голос. – 1924. – 31 травня. – С. 1–2.
31. Стахів М. Наша тактика: відповідь на найважливіші питання / М. Стахів. – Львів : Друкарня Ю. Яськова, 1936. – 76 с.
32. Стахів М. Релігія, церква, клір і радикали / М. Стахів // Громадський Голос. – 1936. – 12 вересня. – Ч. 35. – С. 7.
33. Стахів М. Релігія, церква, клір і радикали / М. Стахів // Громадський Голос. – 1936. – 26 вересня. – Ч. 37. – С. 6.
34. XXXI Конгрес УСРП // Громадський Голос. – 1929. – 9 березня. – Ч. 10. – С. 2–3.
35. Українська Громадо! // Громадський Голос. – 1927. – 1 травня. – С. 1.
36. Українська шкільна справа в Польщі // Громадський Голос. – 1935. – 14 вересня. – Ч. 35. – С. 2.
37. Федорович В. Пацифікація в 1930 р. і її підґрунття / В. Федорович // Вісті комбатанта. – 1987. – № 5–6. – С. 17–28.
38. Чоповський В. Ю. Українська інтелігенція в національно-визвольному русі на Західній Україні (1918–1939) / В. Чоповський. – Львів : Край, 1993. – 168 с.
39. Na marginesie jubileuszu Proswity. Polemika z radykalami I fragmenty z dawnych lat pracy // Sprawy narodowosciowe. – 1938. – № 4–5. – S. 447.
40. Sprawozdanie z zycia mniejszosci narodowych za kwiecien, maj i czerwiec 1929. – Warszawa, 1929. – S. 48.

Стаття посвячена дослідженню культурно-освітньої політики Української радикальної партії – Української соціалістическо-радикальної партії, одної з найбільш активних в політическом отношеніи партії Західної України. УРП-УСРП способствовала сохраненію культурних и государственнх традицій українського національного движенія, підвищенію національного сознания українцев, и совместно с другими вєдущими партиями Західної України выступить в обороне національно-політических и соціально-економіческих прав українського народа. Показано, что соціалістическо-радикальные силы делали політическую жизнь в регионе более активной и постоянно боролись за создание независимой України.

Ключевые слова: партія, культура, образование, религія, політическая жизнь, політические силы, суверенитет, независимость

The article is devoted to the research the cultural and educational policy a Ukraine Radical Party – Ukraine Social- Radical Party, one of the most politically active parties in Western-Ukrainian land. URP-USRP contributed to the preservation of of cultural and Nation traditions of Ukrainian national movement, Ukrainian national consciousness raising, and together with other leading parties of Western Ukraine to speak in defense of national political and socio-economic rights of the Ukrainian people.

It is shown, that social-radical forces made a political life in the region more active and that all this time they defend the main aim of the nation which was the creation of the Ukrainian sovereign state.

Keywords: party, culture, education, religion, the political life, the political forces, sovereignty, Independence.